مەحموودی دەوڵەت ئابادی

لە فارسییەوە: خالید فاتیحی
(ڕانیە)

"ژیاننامە"

دەورانی منداڵی و مێردمنداڵی

لە هاوینی ساڵی ١٩٤٠کوڕێک لە گوندی (دەوڵەت ئاباد)ی سەبزەواری خوراسان لە دایک بوو. ناویان لێنا، مەحموود. ئەو منداڵە کوڕی (عەبدولڕەسووڵ و فاتمە) بوو. باوکی مەحموود بێجگە لە فاتمە، دوو ژنی دیکەشی هەبوون. مەحموود یەکەم منداڵی فاتمە و چوارەم منداڵی عەبدولڕەسووڵ بوو. باوکی جووتیار بوو، ئاشنایییەکی باشی لە گەڵ شیعری شاعیرانی کلاسیکدا هەبوو، لەوانە حافز و فردەوسی و سەعدی.

مەحموود دەورانی خوێندنی سەرەتایی لە قوتابخانەی (مەسعوود سەعدی سەلمانی دەوڵەت ئاباد) بەسەر برد. بنەماڵەیەکی هەژار بوون، بۆیە هەم دەیخوێند و هەم کاریشی دەکرد، ناچاربوو کارگەلێک بکات کە لە توانایی خۆیشی بەدەربوو. لەوانە، شوانی، پینەدۆزی، شاگردی پاسکیل سازی، کرێکاری لە کارخانەی پەمۆ، سەرتاشی و کرێکاری چاپخانەو... ئەوانە بەشێک لەو کارانە بوون کە مەحموود لە دەورانی ژیانیدا کردوونی تا بژێوی خۆی پێ دابین بکات.

دەوڵەت ئابادی و شانۆ

مەحموود، لە سەرەتای دەورانی گەنجی نەخۆش دەکەوێ و بۆ چارەسەر دەچێتە مەشهەد، پاشان لەگەڵ باوکی و دایکی دەگەڕێنەوە،

ئەوجا بە شێوەیەکی کاتی دەچێت بۆ تاران و ماوەی ساڵێک لەوێ دەمێنێتەوە، لەو ماوەیەدا دەست دەکات بەهەندێک کاری جۆراوجۆر، لەوانە کرێکاری چاپخانە لە بەشی پیت چنین، ئەوجا دوای ساڵێک دەگەڕێتەوە سەبزەوار و لە ساڵی ١٩٥٨ بە مەبەستی دامەزراندنی لە سوپا دەچێتە بەشی فێرگەی سەربازی مەشهەد. بۆخۆی دەڵێت لەو سەفەرەدا لەگەڵ دیاردەیەکی بەناوی (شانۆ) ئاشنا بووم، پاشان دەستم کرد بە خوێندنەوەی بەرهەمەکانی چێخۆف و سادقی هیدایەت.

ئەو لە سەرەتای گەنجێتیدا کاری کردووە و ڕەنج و کوێرەوەری زۆری دیتوون، بەڵام دەتگوت ئەدەبیات بووەتە هەوێنی کێشەکانی، هەرچەندە مەرگی باوکی و براکەی، کاریگەرییەکی زۆریان لەسەر هەستی دانابوو، سەرەڕای هەژاری و نەبوونی، هەروەکوو خۆی دەڵێت: (بیرم لە نووسین و ئەدەبیات دەکردەوە.)

لە ساڵی ١٩٦٠بۆ ناونووسین لە بەشی شانۆی ئاناهیتا، دووبارە دەگەڕێتەوە تاران. لە کاتێکدا بەدوای کارێکی تازەدا دەگەڕا، چاوی بە ئاگادارینامەیەک کەوت لە (شانۆی پارس) لە شەقامی لالەزار. لەوێ بە کرێکاری پشتی پەردە دادەمەزرێ. کارەکەی ژیانی ئەوی گۆڕی، لەبەرئەوەی بەرەبەرە لەگەڵ تێکڕای کارەکانی شانۆ ئاشنا بوو، هۆگرییەکی زۆریشی بۆ کارەکەی هەبوو. لەوێ بەشەکانی پلاندانان و خوێندنەوە و سۆفلوری(١) بە ئەستۆگرت.

لەجیاتی ئەوەی بچێتە فێرگەی ناونووسی شانۆ، لەخۆڕا دەچێتە شانۆی (پارس) لە لالەزار و دەبێتە ڕاگەیەنەری بەرنامەکان. بۆخۆی دەڵێت هەر لە هەمان کاتدا کەڵکەڵەی نووسین لە مێشکیدا چرۆ دەکات و هەمان ساڵ شانۆنامەی (تەنگانە) دەنووسێت.

لە ساڵانی شەستەکانی زایینی، دەوڵەت

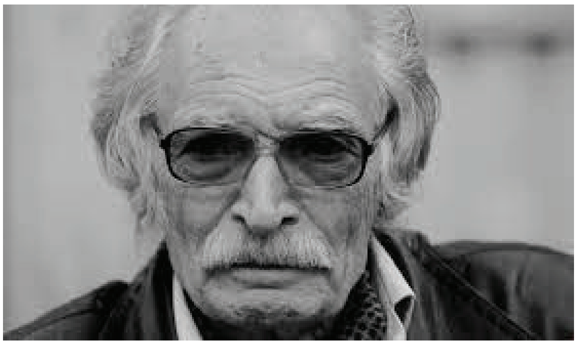

مەحموود دەوڵەت ئابادی

ئابادی لەگەڵ شانۆ ئاشنا دەبێت و بۆ ماوەی ساڵێک لەو بوارەدا دەخوێنێ و پلەی یەکەم بەدەست دێنێ، پاشان لە چەندان شانۆ و فیلمدا ڕۆڵ دەگێڕێ.

لە ساڵی ١٩٦١ تا ساڵی ١٩٧٤شانۆ و چیرۆکنووسیی شانبەشانی یەک، مێشکی دەوڵەت ئابادییان داگیر کردبوو، بەڵام لە ساڵی ١٩٧٤ دنیای شانۆ و نواندن بەجێ دێڵێ.

ئەو فیلم و شانۆیانەی مەحموودی دەوڵەت ئابادی ڕۆڵی تێدا گێڕاون:

(شەوە سپییەکان)ی دەستۆیڤسکی، (قورعە بۆ مردن) واهە کاچا، (ئینس مندۆ) تانیا، (تێرامانێک لە پرد) ئارسەر میلەر، (شاری زێڕ) عەباسی جەوانمەرد، (چیرۆکی جادوو و حەریر و ماسیگر) نووسینی عەلی حاتەمی، (میوانداری بووکەڵەکان) نووسینی بەهرامی بەیزایی، سێ شانۆنامەی پێکەوە لکێنراو (مەرگ لە پاییزدا) نووسینی ئەکبەری ڕادی، (ئارەزوومەندەکان) نووسینی نەسرەتی نەویدی، (ڕووداوی دەروێشی) نووسینی ئارسەر میلەر، (ڕوخسارەکانی سیمۆن مارشار) نووسینی برێخت، (لە ناخەوە) نووسینی مەکسیم گورکی، ڕۆڵێک لە فیلمی (مانگا)، نووسینی غولام حسێنی ساعدی و دەرهێنانی داریوش مێهرجوویی.

کاری نووسینی مەحموودی دەوڵەت ئابادی

ساڵی ١٩٦٦ مەحموودی دەوڵەت ئابادی لەگەڵ ئەحمەدی شاملوو یەکتری دەناسن. لە پاڵ کاری نواندن، دەست دەکات بەکاری نووسین و یەکەم بەرهەمی لە گۆڤاری (ئاناهیتا) بڵاودەکاتەوە.

لە ساڵی ١٩٦٧ لەگەڵ غولام حسێنی ساعدی یەکتری دەناسن، ئەوکات ساعدی باشترین پێوەندی لەگەڵ ئیدارەی شانۆی وەزارەتی فەرهەنگ و هونەردا هەبوو، هەموو شانۆنامەکانیشی لەلایەن وەزارەتەوە دەکرپدران و لەلایەن تیپە جۆراوجۆرەکانەوە نمایش دەکران. لە ڕێگای پێوەندی ساعدی وەکوو شانۆکار لە ئیدارەی شانۆی وەزارەتی فەرهەنگ و هونەر دامەزرا.

کۆمەڵەچیرۆک

دوای (نیوەشەو) بەم شێوەیە ئەو چیرۆکە درێژانە (نۆڤلێت)ی نووسی: (هەژاری) (لەپەنا منارەی ئیمامزادە)، (کۆچی سولەیمان)، (سێبەرەماندووەکان)، (دەشتەکی).

ڕۆمان

(سەفەر)، (ئەفسانەی باوەسوبحان)، (گاوان) ١٩٧١ (جێگای بەتاڵی سلووچ)، (عەقیل عەقیل) ١٩٧٤ (لە خەمی چەنبەر) ١٩٧٧ (کلیدەر)، (ڕۆژانی بەسەرچووی خەڵکانی بەساڵاچوو)، (پاس)، (خەڵوە)، (ئەو ماینە یاڵ سوورانە)، (سرووتی سەربڕین) و (کۆلۆنێل).

شانۆنامە

(تەنگانە) (باشبیرۆ) و (قەقنەس).

کۆمەڵەوتار

(ناچاری و هەڵاوێردنی هونەرمەند)، (قۆناغی گشتی هونەر و ئەدەبیاتی ئێستا).

سەفەرنامە

دیدەنی بەلووچ (٢). سەفەرنامەیەکی کورتە، نووسەر لە سەفەرێکدا بۆ زاهیدان و دەوروبەری کردوویەتی.

بەرهەمەکانی مەحموودی دەوڵەت ئابادی بۆ زۆربەی زمانەکانی دنیا وەرگێڕدراون، لەوانە: ئینگلیزی، ئەڵمانی، سوێدی، عیبری، ئیتاڵی، هۆڵەندی، چینی، کوردی و عەرەبی.

شێوازناسی

سەبکی بەرچاوی دەوڵەت ئابادی ڕیالیستییە؛ یانی دەربڕینی تەواو و ڕاستی ڕووداوێک، وەسفی کەسایەتییەک، یان جێگایەک. ئەو بە سوودوەرگرتن لەو شێوازە، بە جوانی چیرۆکەکانی دەگێڕێتەوە؛ تا ئەو جێگایەی لە هەندێک جێگادا وا هەست دەکەی فیلمێک دەبینی. کاتێک وەسفی کەسایەتییەک دەکات هێندە بە وردی و سەرنجەوە باسی دەکات کە دەڵێی پێشتر ئەو کەسایەتییەم لە جێگایەک دیتووە.

بەرهەمەکانی دەوڵەت ئابادی زیندوون، گیانیان بە بەرداکراوە و لە خێراترین کاتدا دەچێتە ناو هەستی خوێنەرەوە. ئەو دەڵێ زمانی نووسینەکانم لە (بێهقی) (٣) وەرگرتووە، ئەوەش لە سادەیی و دڵگیری قەڵەمی ئەودا دەبینرێ، هەروەها لە بەرهەمەکانیدا سوودی زۆری لە زمان و ئیدیۆم و پەندی پێشینیان وەرگرتووە کە جوانی بە بەرهەکانی دەبەخشێ.

ڕۆڵی گوند لە بەرهەمی (دەوڵەت ئابادی)دا

دەوڵەت ئابادی کە دەورانی منداڵی لە گوندی بەسەربردووە، بە جوانی توانیویەتی سوود لە

ئەزمـوون و ڕووداوەکانی ژیانـی لـە گونـد وەربگرێ و بیانخاتـە نـاو قاڵبـی چیـرۆک و ڕۆمانەکانـی و لەوبوارەشـدا بـە ڕۆمانـی گونـدی هەژماردەکرێـن.

ئـەو توانیویەتـی سادەیی و سـەبر و قەناعـەت کـە یەکێکـە لـە تایبەتمەندییەکانی خەڵکانی لادێ، بـە جوانـی لـە خەیاڵـی خوێنـەردا بینەخشـێنێ. هـەژاری و ناهۆشـیاری یەکێکـی دیکـە لـەو بابەتانـەن کـە دەوڵـەت ئابـادی هەوڵـی داوە لـە چوارچێـوەی چیرۆکەکانیـدا تیشـکیان بخاتەسـەر. لـە هەمـوو سـەرگەردانی و ئازارەکانـدا هـەوڵ دەدات وا لـە خوێنـەر بـکات، دەکـرێ تیشـکی ئومێـد ببینـێ. هەمـان ئومێـدی کـە هەمیشـە لـە سروشـتی لادێـدا هەیـە.

(نیوەشەو) یەکەم بەرهەمی مەحموودی دەوڵەت ئابادی

«نیوەشـەو» یەکـەم چیرۆکـی (مەحمـوودی دەوڵـەت ئابادی)یـە کـە لـە سـاڵی ١٩٦٢لـە تـاران چاپـی کـردووە. چیرۆکەکـە دەربـارەی کەسـایەتی (کەریم)ـە کـە کارەکتـەری سـەرەکی کتێبەکەیە و لە کووچەوکۆڵانەکانـی تارانـدا دەخولێتـەوە، لـە هەمـان وەسفی کـە باسـی کەریـم دەکات ئـەو جێگایـەی کـە لێـی دەژی، هـەژاری بەرۆکـی کۆمەڵگـەی گرتـووە، دەخوێنینـەوە. کەریـم کـە بۆخـۆی لـە هەنـاوی ئـەو کۆمەڵگەیـە گەورەبـووە و هەژارییـش بەرۆکـی گرتـووە، بۆخـۆی بەهـۆی هێـزی ئـەو بیرکردنەوەیەی، خـۆی لـە خەڵکانـی شـار بـەدوور دەبینـێ. لـە بەشـێکی کتێبەکـەدا کـە گفتوگۆیەکـی دەروونـی کەریـم دەخوێنینـەوە: «لـە دنیـادا تەنیـا شـتێک- لـە کاتێکدا خاوەنەکـەی ناسـیبێتی و گرنگییەکـەی زانیبـێ- ناتوانـی بیرفێنـی، یـان بـە شـێوەیەک بـە تـاڵان بیبـەی ئەویـش بیرکردنەوەیـە، چونکـە بیرکردنـەوە بەبـێ ئیـرادەی مـرۆڤ لـە دەرەوەی خاوەنەکـەی ناتوانـێ هەبـێ، بـەڵام ئایا دەکـرێ کە مـرۆڤ هەمیشـە لەگـەڵ خـۆی و بیرکردنەوەیـدا بژی؟ خۆراکـی لێوەربگـرێ، یـاری لەگەڵدابـکات، خۆشـی بـوێ، ڕقـی لێـی بێتـەوە و لـە خەڵکیشـی بپارێـزێ؟ ئاخـر لـەو هەموانـە، ئـەوکات چـی لـێ دەکات؟ لـە چ بوارێکـدا سـوودی لێوەردەگرێـت؟ مەگـەر ئـەوەی بـۆ بەکارهێنـان و کەڵـک لێوەرگرتـن ڕێڕەوەکـەی بـۆ دەرەوە بگـۆڕێ؟ ئـەوکات ئـەو دەرەوەیـە کـوێ دەبـێ؟»

کورتە چیرۆک

زیاتـر دەوڵـەت ئابـادی بـە ڕۆمـان و قەڵەمـی ڕیالیسـتی دەناسـین، بـەڵام پێویسـتە بزانیـن کـە ئـەو چیرۆکـی وەکـوو «نـان و قەڵـەم» و «بنیادەم»یشی هەیـە. نان و قەڵـەم کۆمەڵێک لە نووسینی ساڵانی (١٩٨٠- ١٩٩٥)ـە گێڕانەوەیەکی دژوارە کـە بـۆ نووسـینی گرتووەتەبـەر.

(بنیـادەم)، پێکهاتـووە لـە شـەش کورتەچیرۆکی کۆمەڵایەتـی کـە زیاتـر فـەزای شـار بەسـەریدا زاڵـە. لـەو کتێبـەدا کەسایەتی دانـان و گێڕانـەوەی جیـاواز لـە دەوڵـەت ئابـادی دەبینیـن کـە خـۆی لەخۆیـدا جێگـەی تێڕامانـە. دەربـارەی ئـەو کورتـە چیرۆکانـە دەڵێـت: «هـەر لـە سـەرەتای کارەوە گوتـم کـە نووسـینی کورتەچیـرۆک، کاری مـن نییـە. ئـەو هونـەرە مەزنـە کافـکا هەیبـوو، ڤۆڵگانـگ هەیبـوو، دەیتوانـی هەیبـێ کە لـە هەمان «ژوور و لەبـەر دەرگا» گیانـی سپارد و هەرخەمی ئـەوم نییـە، لەویـش زیاتـر چێخـۆف هەیبـوو کـە سـەرەنجام لـەو ژوورە ساردەدا، خوێنـی دادەنا.»

کلیدەر درێژترین ڕۆمانی ئێرانی

کلیـدەر درێژتریـن ڕۆمانـی ئێرانییـە و بەرهەمـی ١٥سـاڵ کۆششـی دەوڵـەت ئابادییـە، بـۆ بەرهەمهێنانـی ئـەو بەرهەمـە، لـە دووتوێـی دە بـەرگ و سـێ هـەزار لاپەڕەیـە. لـەو ڕۆمانـەدا کە

بە ڕۆمانی لادێیی دادەنرێ، ژیان و کوێرەوەری خەڵکی لادێی لە قاڵبی وشەدا وێنەکێشاوە. هەڵبژاردنی کەسێتی بەهێزترین تایبەتمەندی ئەو کتێبەن کە لە چوارچێوەی شەست کەسایەتیدا لەو کتێبەدا دەبینین. بەهۆی تێڕوانینی بۆ ڕووداوەکانی کۆمەڵگە و گۆشەیەک لە مێژوو نیشان دەدات و هەمان شت بووەتە هۆکار تا کلیدەر تەنیا ڕۆمان و ڕووداوێک نەبێ، بەڵکوو لەگەڵ خوێندنەوەی بۆ ڕووداوە مێژوویییەکان بگەڕێیتەوە و لێکدانەوەی زیانمەندی و ئەو سەردەمەی گوندنشینان هەڵبسەنگێنی، ئەوە بەهای کتێبەکە زیاتر بەرزدەکاتەوە. ڕاستییەکەی گێڕانەوەیەکی قووڵی پێوەندی نێوان مرۆڤ و سروشتە.

دەوڵەت ئابادی دەربارەی کلیدەر دەڵێ: «پێموانییە هێز و وزەی ئەوەم هەبێ کارێکی باشتر و کامڵتر لە کلیدەر بکەم. کلیدەر لەبواری چەندایەتی و چۆنایەتی کامڵترین کاری منە، ڕەنگە لە زۆر جێگەدا لە تێڕوانینی خۆیشم زیاترە.

ئەحمەدی شاملوو دەڵێت: «کلیدەر لووتکەیەکە لە تەم چۆتەدەر.»

بزورگی عەلەوی دەڵێت: «ئەو کتێبە مێژووی سێ هەزار ساڵەی ئێرانی لەخۆگرتووە.»

جێگەی بەتاڵی سلووچ گێڕانەوەی هەژاری

جێگای بەتاڵی سلووچ لە ساڵی ١٩٧٨ بڵاوکرایەوە. باس لە ژیانی خێزانێکی هەژار دەکات، باوکە بڕیاردەدات ماڵ و منداڵی بەجێ بێڵێت، ئەوە سەرەتای چیرۆکەکەیە، بێگومان دەبێتە هۆی سەرهەڵدانی کێشە و کوێرەوەری زۆرتر بۆ ئەندامانی خێزانەکە. کاتی ڕووداوەکانی ئەم ڕۆمانە دەگەڕێتەوە بۆ دەورانی چارەسەرکردنی کێشەی زەوی‌وزار کە نووسەر سەرنجێکی وردی داوەتێ، هەوڵی داوە تا کێشەی گوندنشینان بخاتە ڕوو. لەسەرتاسەری کتێبەکەدا دەتوانی هەست بە سێبەری شوومی هەژاری بکەی و هەوڵ و کۆششی باوکان و دایکان بۆ ڕزگارکردنی خێزانەکانیان لەو هەلومەرجە دژوارەدا بەرچاو دەکەوێ. ئەوەی لە کتێبەکەدا دەبینرێ کاریگەریی هەژارییە لەسەر مرۆڤ، کە هەتا ئیمان و ئینسانیەتی ئەو دەخاتە ژێر پرسیارەوە.

شێوازی بیسمیل کردن: یان (سرووتی سەربڕین) تازەترین بەرهەمی دەوڵەت ئابادی

«شێوازی بیسمیل کردن: یان (سرووتی سەربڕین) دوابەرهەمی بڵاوکراوەی مەحموودی دەوڵەت ئابادییە و گێڕانەوەیەکی جیاوازە لە جەنگ. ناوەجوانەکەی ئەو کتێبە بسمیل کردن (یان سرووتی سەربڕین) بە مانای قوربانی کردن و کوشتنە. دەوڵەت ئابادی لە هونەری ئاشنایی کردن بۆ نووسینی جەنگ هەڵیبژاردووە. ئاشنایی سڕینەوە، بەمانای تێڕوانینی نوێیە بۆ بابەت و ڕێنوێنی خوێنەرە لەگەڵ خۆیدا تا لە گۆشەیەکی نوێ بڕوانێتە ڕووداوەکە. لە نێوان جەنگ و لە نێوان دەسترێژی گوللەدا سەرچاوەیەکی ئاو هەیە کە بۆ دەست بەسەرڕاگەیشتنی هەردوولا پێویستە، لەوەی بۆچی نووسەر ئاوی هەڵبژاردووە، ڕەنگە لەبەرئەوە بێت کە گرنگی و مانەوەی ئەو پێکهاتە بەنرخەیە کە بە شێوەی نیشاندان و پەیوەست بوون بە ژیانی هەردووک لایە بە ئەو، بەڵام ئەوە تەنیا گێڕانەوەیەک نییە و لە فەزای دیکەشدا بە شێوەیەکی ڕوون بەدرێژایی مێژوو ئاماژە بۆ جەنگەکانی ئێران کراوە. کەسایەتییەکانی کتێبەکە ناوونیشانێکی تەواویان نییە و وا دێتە بەرچاو نووسەر لەو بێ ناسنامەیی کەسایەتییەکان بۆ نیشاندانی هەمەلایەنی بوون و جیهانی بوونی دیاردەی جەنگ و کاولکارییەکەی

کەڵکی وەرگرتبێ.

خەڵاتەکان

- وەرگرتنی خەڵاتی زێڕینی بیست ساڵ چیرۆکنووسی بۆ تێکڕای بەرهەمەکان لەگەڵ ئەمینی فەقیری، ١٩٩٧.
- وەرگرتنی خەڵاتی یەڵدا بۆ تەمەنێک کار و چالاکی فەرهەنگی، ٢٠٠٣.
- وەرگرتنی خەڵاتی واو، ٢٠١١.
- وەرگرتنی خەڵاتی نێودەوڵەتی خانەی فەرهەنگی جیهانی بەرلین، ٢٠٠٩.
- بەربژێر بۆ وەرگرتنی خەڵاتی ئاسیایی، بۆ ڕۆمانی کۆڵۆنێل، ٢٠١١.
- بەربژێر بۆ وەرگرتنی خەڵاتی مەن بوکر ئاسیا لە فیستیڤاڵی کتێبی سەنگاپوور، ٢٠١١.
- براوەی خەڵاتی ئەدەبی هۆشەنگی گوڵشیری بۆ تەمەنێک کار و چالاکی، ٢٠١٢.
- براوەی خەڵاتی ئەدەبیی میخالسکی سویسڕا، ٢٠١٣.

بەرهەمەکانی دەوڵەت ئابادی

١- سەفەر، ڕۆمان ١٩٦٨.
٢- ئەفسانەی باوەسوبحان، ڕۆمان، ١٩٦٨.
٣- لایەهای بیابانی، کۆمەڵە چیرۆک، ١٩٦٨.
٤- تەنگانە، شانۆنامە، ١٩٧٠.
٥- گاوان، ڕۆمان، ١٩٧١.
٦- کۆچی سولەیمان، چیرۆک، ١٩٧٢.
٧- باشبیرۆ، ڕۆمان، ١٩٧٢.
٨- عەقیل عەقیل، ڕۆمان، ١٩٧٢.
٩- لە خەمی چەنبەرەوە، ڕۆمان، ١٩٧٧.
١٠- دیدەنی بەلووچ، سەفەرنامە، ١٩٧٧.
١١- جێگای بەتاڵی سلووچ، ڕۆمان، ١٩٧٨.
١٢- کلیدەر، ڕۆمانی دە بەرگی لە نێوان ساڵانی ١٩٧٨ بۆ ١٩٨٤چاپ کراوە.
١٣- قەقنەس، شانۆنامە، ١٩٨٢.
١٤- ئاسکۆڵەی بەختی من گوزەل، چیرۆک، ١٩٨٩.
١٥- کارنامەی سپەنج، کۆمەڵە چیرۆک، ١٩٨٩.
١٦- ئێمەش لەبەرەی گەلین، گفتوگۆ و چاوپێکەوتن، ١٩٧٩.
١٧- ڕۆژگاری بەسەرچووی خەڵکانی بەساڵاچوو، ١٩٩٠.
١٨- پاس، فیلمنامە، ١٩٩٣.
١٩- خەڵوە، ڕۆمان، ٢٠٠٣.
٢٠- ڕۆژوشەوی یووسف، ڕۆمان، ٢٠٠٣.
٢١- منارە و سێبەرەکان، ڕۆمان، ٢٠٠٥.
٢٢- کۆڵۆنێل، ڕۆمان ٢٠٠٩.
٢٣- ماینە یاڵ سوورەکان، چیرۆک، ٢٠٠٤.
٢٤- سرووتی سەربڕین، ڕۆمان، ٢٠١٨.

پەراوێزەکان:

١- سۆفلوری: وەگەڕخستن، چالاککردن.
٢- سەفەرنامەی دیدەنی بەلووچ، لەلایەن وەرگێڕەوە کراوە بە کوردی، بەڵام تا ئێستا بڵاونەکراوەتەوە.
٣- ئەبولفەزلی بێهقی: نووسەر و مێژوونووسی ناوداری دەرباری غەزنەوی کە بە کتێبە بەناوبانگەکەی (مێژووی بێهقی) بەناوبانگە. ساڵی ٩٩٥زایینی لە سەبزەوار لە دایک بووە و لە ساڵی ١٠٧٧کۆچی دوایی کردووە.

سەرچاوە:

سایتی (طاقچه)

https://taagche.com